

PORKOLÁB TIBOR: IRODALMI EMLÉKHELYEK ABAÚJBAN, BORSODBAN, GÖMÖRBN ÉS ZEMPLÉNBEN

Miskolc, Bíbor Kiadó–Felsőmagyarország Kiadó, 1997, 249 l.

Sem a történeti, sem a mai Magyarországon területről nem rendelkezünk átfogó, egységes szakmai szempontok alapján készített, korszerű irodalmi topográfiával. Noha tervei, előkészületei, sőt előmunkálatai a Petőfi Irodalmi Múzeum szakfelügyeletével évtizedek óta folytak-folynak, e munka felgyorsulására manapság aligha számíthatni. Felértékelődnek tehát mindazok a publikációk, amelyek egy-egy író életútjának helyszíneit, egy-egy helység vagy tájegység irodalomtörténetét vizsgálják, összegezik. (Hála az ItK szerkesztőségének, ezek közül jó néhányról a recenzio-rovat is hírt, bírálatot adhatott.)

Porkoláb Tibor miskolci irodalomtörténész-muzeológus, egyetemi oktató könyve (Bujdos Tibor társszerzői érdemű fotóival) a legjobbak közé tartozik. Pedig nem keveset vállalt: egyszerre kívánt megfelelni a topográfia, az ikonográfia, az életrajzírás, a kultusz- és helytörténet feladatainak; olvasmányt, fotóalbumot, emlékhelyi áttekintést nyújt egyszerre. Előrebocsátható: mindezt fényes sikerrel teszi, köszönhetően a szerző korszerű felkészültségének, fölényes tárgyi tudásának és igen jó íráskészségének.

Ami a szemléletváltást illeti, a bevezetés a kultusztörténet módszertani lehetőségeit és a régióelv érvényesítését említi. Harmadikként idevehetjük – mivel szintén áthatja a könyv egészét – az irodalmi kánonok kutatásának eredményeit, vívmányait. A kultusztörténet segítségével sikerült a statikus adatbázis-állományból izgalmas folyamatok rajzát, ízlésfordulatókat kínálni, eleven anyagot formálni.

A négy hajdani vármegyéből álló régió esetében megkerülhetetlen volt a trianoni országhatárok megvonása utáni, majd a terület visszacsatolása következtében módosult-helyreállított szertartásrend és retorika elemzése, utóbb pedig a szocialista iparvidékké fejlesztett miskolci régió ideológus irodalmi hagyományápolásának vizsgálata. Kluger Lászlóné és Csorba Zoltán vállalkozásai után most valóban eljött az ideje, hogy mindez megrendelésektől, elvárásoktól függetlenül, csakis szakmai indítékok alapján és szakmai módszerekkel történjen. A hosszan sorolható jó példák közül említsük meg a Lévy-kultusz és a Kaffka Margit miskolci éveit tárgyaló esettanulmány párhuzamos, egyben ellenpontozó szerkesztését (132–145, 147–150), Kiss József és Telekes Béla irodalomtörténeti helyének helyesebb meghatározását (152–155, illetve 147).

Ugyanakkor a módszertani korszerűség és a muzeológusi objektivitás megvédte Porkoláb Tibort a hasonló munkák legnagyobb veszélyétől, a lokálpatrióta elfogultságtól. Ennek itt nyomát sem találni: a szerző nem von le messzemenő következtetéseket az emlékjelek számából vagy hiányából, és miközben megtudjuk (például), hogy a *Ballag már a vén diák...* magyarra fordítója Csengey Gusztáv volt, aki élete utolsó hat évét töltötte Miskolcon, Eperjesről áttelepülve 1919-ben, és körülötte ekkor – a területi revíziót is célzó – kultusz bontakozott ki, a matuzsálemi kort megért költő, az „utolsó kuruc” mindazonáltal nem emelkedik az élvonalbeli poéták közé (155–160). Ugyanígy: Porkoláb nem

hallgatja el az emlékjel-állítás kínos eseteit sem, mint amilyen a sajószentpéteri, 62 évig várt és remélt Lévy-szobor egyöntetű lakossági elutasítása volt 1988-ban (142–143), a miskolci „törpefejű Egressy Gábor” esete 1958-ban (77) vagy a helybeliek közönye az 1980-as Szabó Lőrinc-szoboravatás alkalmából (168). A 198. fotó segítségével ilyen értelemben művészettörténeti-ízléstörténeti áttekintést is kapunk, miközben megütdöhetünk azon, hogy a sok nemes nekibuzdulással, tetemes anyagi és szellemi ráfordítással készült emlékjeleken milyen elriasztóan nagyszámú téves adat és helyesírási hiba található...

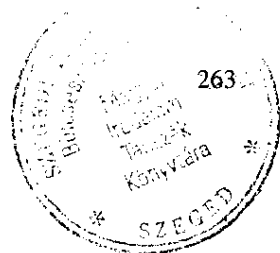
Ennyire árnyalt és gazdag kultusztörténeti kép persze csak akkor és ott formálható, amikor és ahol a régió hagyományai is gazdagok. A megye-, majd országhatárok által is szétszabdalt Északkelet-Magyarország kétségkívül ilyen tájegységünk. A Miskolc–Kassa-tengely nemcsak a kereskedelmi út, hanem az eszmekepcselatok fontosságával is rendelkezett; a török által megkímélt vidék a magyar szellemi élet, oktatás központjait tartotta életben (huzamosan, mint Sárospatak esetében, vagy átmenetileg, mint Gönc, Vizsoly példája mutatja); a régió nem pusztán a magyar szabadságküzdelmek egyik bölcsője volt, de a magyar irodalmi nyelv anyanyelvjárásának területe is; Kassa a Kárpát-medence polgárosultságának egyik legjobb példája volt és maradt az elmúlt kétszáz év irodalomtörténetében a Magyar Museum triászától Márai Sándorig és tovább.

Porkoláb Tibor az irodalomtörténeti topográfia adatbázis-anyagát biztos kézzel szerkesztette könyvvé. Elrendezése alapvetően kronologikus; Sárospatakot meg-

különböztetett hagyományrendszere emelte ki ebből. Idézés technikája kiváló, stílusa követhető és elegáns. Voltaképpen adatgazdag esszét olvasunk; gazdag belső utalásrendszerrel, szemléletesen felvillantott történetekkel, pillanatképekkel. A valóság itt valóban érdekesebb a legendáknál, amelyeket a szerző mindenkor a mai forráskritika mérlegére helyezett. A melléletek (mutatók, képjegyzék) mintaszerűek.

A tollhibák száma csekély: Gaal József *A peleskei nótárius* című tündérbohózata 1838-ból való (39), a miskolci színházat megnyitó Kisfaludy-dráma címe helyesen *A tatárok Magyarországon* (69), *A falu jegyzője* hőse Tengelyi Jónás (és nem Ézsaiás, 87), Laborfalvi Róza és Brassai Sámuel nevét kár megípszilonosítani (69, 91), Vadnai Károly nevében (138) viszont célszerű megtartani, minthogy volt egy kor- és kartárs Vadnai Károly is... A nagyon szép kiállítású kötet megérdemelt volna még egy korrektúrafordulót, valamint – és ez legkomolyabb hiányérzetünk – legalább a belső borítón egy régió-térképet.

Egy régió irodalmi emlékhelyeinek, emlékjeleinek, kultuszainak és ellenkultuszainak mindenkor pillanatnyi „helyzete” van (10). Ez a mozgás a könyvben maradéktalanul követhető. És miközben ezúttal is számot kell vetnünk indokolatlan bontásokkal, emlékművek eltűnésével; azonban közben elismeréssel adózhatunk a hagyományápolás civil szféráját legeredményesebben képviselő irodalomtörténeti társasági megyei tagozat folyamatos kezdeményező készségének, és örömmel egészíthetjük ki, folytathatjuk az 1997-es állapothoz képest is a kötetet a legújabb, tárgyiasult eredményekkel: újra van Rákóczi-

emléktábla a miskolci Döry-kúrián, a Nemzeti Színház falán pedig 1999 májusa óta hirdeti Laborfalvi Róza és Jókai Mór emléktáblája a város színésznő-születőjének és író-díszpolgárának helyi kötődését. Iro-

dalmi hagyományápolásunk eredményei és kudarcai velünk jönnek a 21. századba is...

Kerényi Ferenc

NAGY MIKLÓS: KLIÓ ÉS MÁS MÚZSÁK

Budapest, Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 1997, 107 l. (A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Kiskönyvtára, 14).

A kötet címe több múzsa együttes ihletésére céloz (teljes joggal), de (nyilvánvalóan) nem ok nélkül kerül az élre Klió. Nagy Miklós tudományos életművének és kutatói módszerének ugyanis meghatározó eleme a történetiség. Abban az értelemben is, hogy régebbi korok irodalmával foglalkozik: az időben legtávolabbi tárgy Grillparzernek Bánk bánról szóló tragédiája, 20. századi téma pedig mindössze kettő akad: Móricz Tündérkertje, valamint Fodor Andrásnak az Eötvös Kollégiumról szóló emlékezése, mely utóbbi 1991-ben jelent meg ugyan, de a leírt események félszázaddal ezelőttiek. Abban az értelemben is, hogy (legalábbis eme kötetében) többségre jutnak a történelem és az irodalom viszonyát boncoló írások: *Kossuth Lajos két írónk tükrében; Mit üzent Kossuth Lajos? (Jókai és Móricz művei Kossuth Lajosról); Kemény Zsigmond és a történelmi regény nyugati mesterei; Társadalom és nemzet a későromantikus magyar regényekben; Szerbek és horvátok a XIX. századi magyar írók szemével; A Tündérkert és a történelem; Fodor András: A Kollégium*. S végül abban az értelemben is, hogy a kötet többi darabja is a historikum jegyében koncipiál: vagy úgy, hogy Bánk bán történetének magyar és osztrák feldolgozását veti össze, vagy úgy,

hogy műfajttörténet és társadalomtörténet relációjából indul ki (*Beöthy Zsolt elfelejtett regénye, a Kálozdy Béla*), de mindannyiszor kauzális összefüggések mentén. Sőt még a *Mikszáth írói névadása* is időben előre és hátrafelé tekint felváltva, amikor például a „beszélő nevek” használatának elavulásáról szól, illetve amikor elhatárolja Mikszáth módszerét „a lélek-búvár alkatú s egyben műkedvelő nyelvész epikusoktól. Ezek iskolapéldája Kosztolányi Dezső, aki kisebb-nagyobb felismerések, »hallucinációk« során keresztül jutott el Édes Anna nevének megformálásáig, s teljes fél oldalon fejtette ki annak hang- és jelentéstanát” (55–56).

Nagy Miklósnak ez a történeti látásmódja nemcsak azért értékes, mert az irodalomtudós számára lényegében nélkülözhetetlen, hanem mert bár az irodalomtörténet „bukás”-áról terjengő híreszteléseknek nemcsak nem illik, de nem is szabad hitelt adnunk, azért a történelmi és társadalmi szempontú stúdiumok térvesszése tagadhatatlan. (Ez ugyan inkább hazai vagy közép-kelet-európai tendencia, tehát arra a régióra jellemző, amelyben évtizedekig volt hegemón helyzetben az ún. marxista irodalomértelmezés, hiszen világviszonylatban nemhogy nem „tűnt el” a szociológiai, a történelmi, sőt a marxista